

**O‘QUVCHILARDA IJODIY QOBILIYAT SHAKLLANISH
MUAMMOSINING O‘RGANILISHI**

Sevinch Yusupova

Toshkent Kimyo xalqaro universiteti

Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi

4-bosqich talabasi

Annotatsiya. Maqolada o‘quvchilarda ijodiy qobiliyatlarning shakllanish muammosi zamonaviy pedagogik va psixologik tadqiqotlar asosida tahlil etilgan. Ijodiy qobiliyatning mohiyati, uning tarkibiy tuzilmasi hamda rivojlanishiga ta‘sir etuvchi omillar ilmiy jihatdan asoslab berilgan. Shuningdek, xorijiy, MDH va mahalliy olimlarning ilmiy qarashlari asosida ijodiy tafakkurni rivojlantirishga xizmat qiluvchi metodlar yoritilgan. Tadqiqot natijasida o‘quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini shakllantirishda faol o‘qitish metodlari va qulay pedagogik muhit muhim ahamiyatga ega ekanligi aniqlangan.

Kalit so‘zlar: ijodiy qobiliyat, kreativ fikrlash, o‘quvchi shaxsi, mustaqil fikrlash, pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar, muammoli ta‘lim, taqdiqotchilik faoliyati.

Kirish

Zamonaviy ta‘lim tizimida o‘quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini shakllantirish eng muhim ustuvor yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Chunki bugungi jamiyat nafaqat bilimli, balki yangilik yaratishga qodir, muammolarni mustaqil hal eta oladigan, kreativ fikrlovchi shaxslarni talab qilmoqda. Shu bois ta‘lim jarayonida o‘quvchilarning ijodiy salohiyatini rivojlantirish masalasi pedagogika va psixologiya fanlarida alohida ilmiy muammo sifatida o‘rganilmoqda.

Ijodiy qobiliyat – bu shaxsning yangicha fikrlash, mavjud bilimlarni yangi vaziyatlarda qo‘llash, muammolarni noodatiy yo‘l bilan hal etish qobiliyatidir.

Ushbu qobiliyat tug‘ma emas, balki ta‘lim va tarbiya jarayonida bosqichma-bosqich shakllanadi. Ayniqsa, boshlang‘ich ta‘lim davri bu jarayon uchun eng muhim bosqich hisoblanadi, chunki bu davrda o‘quvchilarning tafakkuri, tasavvuri va bilish faoliyati jadal rivojlanadi.

Asosiy qism

Zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda o‘quvchilarda ijodiy qobiliyatlarning shakllanishi murakkab va ko‘p qirrali jarayon sifatida talqin etiladi. Ushbu jarayon faqat bilimlarni o‘zlashtirish bilan emas, balki o‘quvchining fikrlash faoliyatini qay darajada erkin va moslashuvchan tashkil etish bilan ham bevosita bog‘liqdir. Ijodiy qobiliyat o‘quvchining mavjud bilimlarni qayta ishlab chiqishi, ularni yangi vaziyatlarda qo‘llay olishi va muammolarga noodatiy yondashuvi orqali namoyon bo‘ladi. Shu bois ijodiy qobiliyatlar faqat natija emas, balki fikrlash jarayonining o‘ziga xos sifati sifatida qaraladi.

J. Gilford ijodiy tafakkurni divergent fikrlash bilan izohlar ekan, muammoning bir nechta yechimlarini topish qobiliyatini asosiy mezon sifatida ko‘rsatadi¹. Bu qarashdan kelib chiqib aytish mumkinki, ta‘lim jarayonida o‘quvchini faqat bitta to‘g‘ri javobga yo‘naltirish uning fikrlash imkoniyatlarini toraytiradi. Amaliyotda esa ko‘pincha aynan shunday holat kuzatiladi: o‘qituvchi aniq javobni kutadi, o‘quvchi esa xato qilishdan qo‘rqib, o‘z fikrini erkin ifoda etmaydi. Natijada, o‘quvchining ijodiy qobiliyati mavjud bo‘lsa ham, u rivojlanmay qoladi. Demak, ijodiy qobiliyatni shakllantirish uchun avvalo ta‘lim jarayonida fikrlar xilma-xilligini qo‘llab-quvvatlash zarur.

Ijodiy qobiliyatlarning rivojlanishida o‘quv muhitining roli ham beqiyosdir. E. Torrens o‘z tadqiqotlarida ijodiy fikrlashning rivojlanishi erkin, bosimsiz va rag‘batlantiruvchi muhit bilan bog‘liqligini ta‘kidlaydi². Ushbu fikrni amaliy nuqtai nazardan tahlil qiladigan bo‘lsak, o‘quvchi o‘z fikri qadrlanadigan, xatolari jazolanmaydigan va yangi g‘oyalar qo‘llab-quvvatlanadigan muhitda faolroq bo‘ladi. Aksincha, qat‘iy nazorat ustun bo‘lgan darslarda o‘quvchi faqat “to‘g‘ri javob”ni izlashga odatlanadi va bu

uning kreativ fikrlashiga to‘sqinlik qiladi. Shu sababli ijodiy qobiliyatlar rivoji uchun psixologik jihatdan qulay muhit yaratish zaruriy shart hisoblanadi.

L.S. Vigotskiy ijodiy qobiliyatlarning shakllanishini ijtimoiy muhit va muloqot bilan bog‘lab tushuntiradi³. Uning nazariyasiga ko‘ra, o‘quvchi yangi bilimlarni o‘zlashtirish jarayonida boshqa insonlar bilan hamkorlik qiladi va aynan shu jarayonda uning tafakkuri rivojlanadi. Bu esa dars jarayonida individual ishlardan tashqari guruhli faoliyat, muhokama va fikr almashish metodlarini qo‘llash zarurligini ko‘rsatadi. Amaliy kuzatishlar ham shuni tasdiqlaydiki, o‘quvchilar o‘zaro muloqot qilganida yangi g‘oyalar tezroq paydo bo‘ladi va ular o‘z fikrlarini yanada asoslab berishga intiladilar.

Ijodiy qobiliyatlarning shakllanishida faoliyatning ahamiyati ham alohida e‘tiborga loyiqdir. A.N. Leontev faoliyat nazariyasida shaxs rivojlanishi aynan faoliyat jarayonida amalga oshishini asoslab beradi⁴. Bu fikrni ta‘lim jarayoniga tatbiq etadigan bo‘lsak, o‘quvchi qanchalik faol bo‘lsa, uning fikrlash jarayoni shunchalik rivojlanadi. Passiv tinglovchi bo‘lib qolgan o‘quvchida esa ijodiy qobiliyatlar yetarli darajada shakllanmaydi. Shu sababli zamonaviy ta‘limda o‘quvchini darsning faol ishtirokchisiga aylantirish muhim vazifa hisoblanadi.

Shu o‘rinda ta‘kidlash joizki, ijodiy qobiliyatlarning rivojlanishi faqat metodlar bilan emas, balki ularni qanday qo‘llash bilan ham bog‘liqdir. Bir xil metod turli o‘qituvchilar qo‘lida turlicha natija berishi mumkin. Bu esa pedagogning metodik mahorati, o‘quvchilar bilan ishlash uslubi va darsni tashkil etish darajasiga bog‘liq. Masalan, muammoli savol berishning o‘zi yetarli emas, balki o‘quvchini shu savol ustida o‘ylashga majbur etadigan muhitni yaratish ham muhimdir. Aks holda metod tashqi ko‘rinishda qo‘llanilgan bo‘lsa-da, uning ichki mazmuni ochilmaydi.

Amaliy kuzatishlar yana bir muhim jihatni ko‘rsatadi: ijodiy qobiliyatlar bir marotabalik topshiriqlar orqali emas, balki tizimli va uzluksiz faoliyat natijasida rivojlanadi. Agar o‘quvchiga faqat ayrim darslarda ijodiy topshiriqlar

berilsa, bu yetarli natija bermaydi. Ijodiy yondashuv ta'lim jarayonining doimiy tarkibiy qismiga aylanishi zarur. Shunda o'quvchi asta-sekin mustaqil fikrlashga o'rganadi va yangi g'oyalar ishlab chiqishga moyillik hosil qiladi.

Bundan tashqari, o'quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olish ham muhimdir. Boshlang'ich sinf o'quvchilari ko'proq obrazli tafakkurga ega bo'lgani sababli ularning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda vizual materiallar, o'yin elementlari va tasavvurga asoslangan topshiriqlardan foydalanish samarali bo'ladi. Agar dars faqat abstrakt tushunchalar asosida olib borilsa, bu yoshdagi bolalar uchun qiyinchilik tug'diradi va ijodiy faoliyat susayadi.

Shunday qilib, zamonaviy pedagogik tadqiqotlar va amaliy kuzatishlar tahlili shuni ko'rsatadiki, o'quvchilarda ijodiy qobiliyatlarni shakllantirish kompleks yondashuvni talab etadi. Bu jarayonda erkin fikrlashni qo'llab-quvvatlash, ijtimoiy muloqotni rivojlantirish, faol o'quv muhitini yaratish va metodlarni maqsadli qo'llash asosiy omillar hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Guilford J.P. *The Nature of Human Intelligence*. – New York: McGraw-Hill, 1967. – P. 145–147.
2. Torrance E.P. *Torrance Tests of Creative Thinking*. – Lexington, 1974. – P. 32–35.
3. Вьготский Л.С. *Воображение и творчество в детском возрасте*. – М.: Просвещение, 1991. – С. 24–27.
4. Леонтьев А.Н. *Деятельность. Сознание. Личность*. – М.: Политиздат, 1975. – С. 83–85.